

GÜNÜMÜZ
İNANÇ
PROBLEMLERİ

İLAHİYAT FAKÜLTELERİ KELAM ANABİLİM DALI
SEMPOZYUMU

7-9 Eylül 2001
ERZURUM

GÜNÜMÜZDE HATM-İ NÜBÜVETLE İLGİLİ BAZI KELÂMÎ MESELELER

Arş. Gör. Mehmet İLHAN*

İslam inancına göre ilk peygamber Hz. Adem'den (as) Hz. Muhammed'e (sav) kadar sayılarını kesin olarak bilemediğimiz pek çok peygamber gönderilmiştir. Müslümanlar, aralarında herhangi bir fark gözetmeksizin bu peygamberlerin hepsine inanır.

Diğer peygamberler gibi Hz. Muhammed (sav) de Allah'ın varlığını ve birliğini, diğer iman esaslarını bildirmiş, dinî ve ahlâkî esasları anlatıp bunların uygulanması hususunda insanlar için en güzel örnek olmuştur. Yine onlar gibi insanlar arasında yemiş içmiş, oturmuş kalkmış, kendi işi gücü ile meşgul olmuştur. Fakat onun farklılığı son peygamber olması, yani bir başka ifade ile insanlığın gelişmesine paralel olarak peygamberliğin onunla kemâle ermesidir.

Bilindiği gibi İslam coğrafyasının genişlemesi ile birlikte peygamberliği inkar edenlerle karşılaşılması ve bunlara peygamberliğin gereği ve imkanı hususunda gerekli cevaplar verilmiştir.¹ Bazıları ise genel olarak peygamberliği kabul etmekle beraber Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini inkar yoluna gitmişlerdir. Bir kısmı da onun peygamberliğini kabul etmekle beraber peygamberliğin sona ermediğini iddia etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in hayatının sonlarına doğru müslümanlar tarafından mütenebbi olarak adlandırılan bazı kişiler ortaya çıkmış ve bunlar ya bu iddialarından vazgeçip tövbe etmişler ya da öldürülmüşlerdir. Bu kişiler Hz. Peygamber'in hastalanmasını fırsat bilerek Medine hükümetinin nüfuzundan kurtularak kendi hakimiyetlerini tesis etmek istemişlerdir. Çeşitli planlar yapmışlar ve başarıya ulaşabilmelerinin en kestirme yolu olarak da nübüvvet iddiasında bulunmayı görmüşlerdir.² Hz. Peygamberin hastalanması ve ardından vefatı, siyasi arzularını tatmin etmek isteyenlerin çeşitli vasitalara başvurup halkı isyana teşvik etmeleri; halkın da zekat ve cizyeden muaf tutulmak istemesi, kabile asabiyetinden dolayı Kureyş hakimiyeti altına girmek istememeleri, İslamiyetin getirmiş olduğu mükellefiyetlerin gereğinin henüz tam kavranamaması gibi sebepler ridde hareketlerinin ve bunların yönlendiricileri konumundaki mütenebbilerin ortaya çıkışını kolaylaştıran faktörler olmuştur. Bunların halk arasında etkili olabilmelerini dînî iddialarından çok siyâsî hüviyetleri ve kâhinlik gibi bazı özellikleri sağlamıştır.³ Gerek Hz. Peygamberin bizzat kendisinin ve

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

¹ Bu itirazlar ve cevaplar hakkında bkz. Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, (Tah. Hans Peter Linss), Kâhire 1963, s.91 vd ; Gazâlî, *el-İktisâd fî'l- İ'tikâd*, (Tah. İ. Ağâh Çubukçu-Hüseyin Atay), Ankara 1962, s.196; Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Kâhire 1965, s.563; Sâlih Sabri Yavuz, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet Kavramı*, İstanbul ts., s.148 vd.

² Taberî, *Târîhu'l Umem ve'l-Mülûk*, I-X, Beyrut ts., III, 146; Bahriye Üçok, *İslam'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara 1967, s.24.

³ Üçok, age., s.31, 34.

gerekse ashabının bu kişilere karşı takındıkları tavır, hatm-i nübüvvet anlayışının müslümanlar için taşıdığı önemi göstermektedir.

Mamafih, İslam Tarihi boyunca bu inanca doğrudan veya dolaylı olarak karşı çıkan başka kişiler veya bazı sapık fırkalar da olmuştur. Bu tebliğde bunların hepsini ele almamız mümkün olmadığı için sadece bazı örnekler vermekle yetineceğiz. Meselâ Gulât-ı Şîa olarak adlandırılan bazı aşırı Şîi fırkalar arasında muhtemelen Yahudi inançlarına dayanan “*Sürekli Nübüvvet*” fikri yayılmıştır. Buna göre “*Peygamberlik dâimî bir kaynaktır. Kesintisiz bir zincirdir. Peygamberlerin arkası kesilmeyecektir. Bu zincirdeki her bir halka kendisinden öncekine nispetle daha değerli ve ondan daha kâmindir.*”⁴ Bu fikrin Batînîler, Şeyhîler, Bâbîler ve Bahâîler tarafından da kullanıldığı görülmektedir.

Bâtînîlere göre her peygamberin şeriatının bir müddeti vardır. Bu bittiğinde öncekini nesheden başka bir peygamber gönderilir. Nâlık, kendisinden önceki peygamberin şeriatını nesheden demektir. Sâmit ise önceki peygamberin tesis ettikleri üzere devam eden demektir. Onun vefatından sonra birbiri arkasına altı imam gelir geçer. Bunların ömürleri tamam olunca Allah daha önceki şeriatı nesh edecek diğer bir peygamber gönderir. İddialarına göre Hz. Âdem’den beri bu iş böyle süregelmiştir. Hz. Muhammed (sav)’den sonra da Hz. Ali gönderilmiş, onun devri Câfer b. Muhammed ile tamamlanmış, şeriatı da mensuh olmuştur. Bu durum yani şeriatların nesh edilmesi ilelebed devam edecektir.⁵

Bir Bahâî olan Minu Draşan şunları ileri sürer: “*Müslümanlara göre Bahâî dinini reddetmek için en kesin delil Kur’ân-ı Kerîm’in Ahzab suresinin 40. ayetidir ki şöyle buyrulmaktadır: ‘Muhammed adamlarınızdan birinin babası değildir, belki Allah’ın peygamberi, peygamberlerin sonuncusudur’ ve işte 6247 ayetten mürekkep Kur’ân-ı Kerîm’in bir tek ayetine dayanarak Hz. Muhammed’in son peygamber olduğu ve ondan sonra Yüce Tanrı katından hiçbir peygamber gönderilmeyeceği kanısındadırlar. İnkâr edilmeyecek bir şey varsa o da Allah’ın ‘mürsil’ yani resul gönderici oluşudur ve yaradılışın başından beri de kullarına yol gösterici resuller, nebiler gönderildiğidir. Acaba ayetteki ‘Hâteme’n-Nebiyyîn’ deyimini ile Yüce Tanrı’nın ‘Mürsillik: peygamber göndericilik’ ilâhî vasfı yok olabilir mi?... Acaba İslâmiyet’ten sonra dünya sona mı erdi ki artık ilâhî bir peygamber göndermeye ihtiyaç yoktur veya Cenab-ı Hak Hz. Muhammed’den sonra yeni bir peygamber göndermeye kâdir değil midir? Hz. Muhammed’in son peygamberliğini ne zamana kadar kabul etmeliyiz?’⁶ Yine Minu Draşan, Hz. Muhammed (sav)’in son peygamber olduğunu açıkça bildiren Ahzab suresinin kırkıncı ayetindeki “hâteme’n-nebiyyîn” ifadesini kendi anlayışları doğrultusunda te’vil etmeye çalışarak şunları söylemektedir: “*Bu konuda dikkati çeken bir nokta da, ayette geçen ‘hâtem’ kelimesinin Arapça okunuş şeklidir. Bu kelime Arapça’da iki türlü okunabilmektedir:**

“*t*” harfinin fethi ile yüzük, yüzük taşı anlamına gelen “hâtem”

⁴ İrfan Abdulhamid, *İslam’da İtikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları*, (Çev. Sâim Yeprem), İstanbul 1994, s.55-56.

⁵ Gazâlî, *Bâtınîliğin İçyüzü*, (Çev. Avni İlhan), Ankara 1993, s.26-27.

⁶ Minu Draşan, *Hakikat Işığı*, Ankara 1962, s.42 vd. dan naklen E.Ruhi Fırlalı, *Bâbîlik ve Bahâîlik*, Mekke 1981, s.33 vd.

Yine "t" harfinin kesri ile, hitama erdiren anlamına "hâtim"

Birinci okunuş şekli göz önüne alınrsa, Cenâb-ı Hakk'ın bu ayetle, Hz. Muhammed'in seçkinliğini, mümtazlığını belirtmek amacıyla o zamana kadar gönderilmiş peygamberleri, nebileri yüce makamıyla süsleyen bir yüzük, kıymetli bir taş olarak övdüğü anlamı ortaya çıkar... Böyle bir konudaki surede Yüce Tanrı'nın sevgili peygamberi hakkındaki övgüsünü "Muhammed... belki peygamberlerin hâtemi, yani yüzük taşıdır" diye okumanın gerektiği gün gibi meydana çıkmaktadır. Bütün bu açıklamalara rağmen kelime, "hâtim" şeklinde de okunmak istenirse cümle enbiyanın sonuncusu anlamına gelir ki, bu takdirde de enbiyanın sonuncusu ile resullerin sonuncusu anlamlarını birbirine karıştırmamak lazım gelir. Nebi kelimesi nebe' sözcüğünden türemiş ve haber getirici anlamındadır. İslam dini terimleri de nebi kelimesini kitabı olmayan peygamber şeklinde tarif etmektedir. Fakat "resul" adı Cenab-ı Hak tarafından doğrudan doğruya insanları ıslah ödeviyle gönderilen kitap sahibi kişilere verilmiştir. Resul kelimesi kapsamı itibariyle bir genellik, nebi kelimesi ise bir özellik taşımaktadır. Özetle söylenecek olursa Hz. Muhammed hem nübüvvet hem de risâlet makamlarına sahip idiler. Şu halde "Resûlullah hâteme'n-nebiyîn" şeklindeki okunuşunda da Hz. Muhammed'in enbiyanın sonuncusu oldukları ve artık hiçbir resulün veya resullerin gelmeyeceğine dair bir delil elde edilemez."⁷ Bu iddia günümüz Türkiye'sinde başka bazı kişiler tarafından da dile getirilmektedir.⁸ Meselâ İskender Erol Evrensoğlu, şunları ileri sürer: "Peygamber efendimiz (sav) hâtemu'r-rusul değil hâtemu'l-enbiyadır. Her resul peygamber değildir." Böylece kendisinin resul olduğu iddiasına zemin hazırlamaya çalışmaktadır. Fakat resul ile peygamber arasında fazla bir fark olmadığını da iddia etmektedir. Ona göre peygamberle resul arasındaki tek fark, peygambere hikmetin ötesinde bazı şeyler öğretme yetkisinin verilmesidir.⁹

Bugünkü Pakistan topraklarında 19. asırda yaşayan Gulam Ahmed Kâdîyânî ise 1885 yılından itibaren kendisine Allah tarafından ilâhî bir görev verildiğini öne sürmüş ve sırasıyla mücedditlik, mesihlik, mehdilik, kısmî peygamberlik (cüz'î nebîlik) iddialarında bulunmuştur. Hatta kendisinin hinduların krişna avatari olduğunu da söylemiştir.¹⁰ Gulam'ın açıkça nebîliğinden bahsettiği bazı sözleri şöyledir: "Allah bu yüzyılda nebîler silsilesinin benzerliğini göstermek için beni gönderdi ve bana bir anlamda nebî dedi."¹¹ "Bu ümmetin bütün kişileri arasında yalnızca ben pek çok ilâhî vahiy almışım ve yalnız bana bu kadar çok gayb bilgisi verilmiştir. Bu ümmetin benden önceki abdâl, aktâb, ve velilerinden hiçbirine bu kadar büyük ihsanda bulunulmamıştır. Bu sebepten yalnızca ben, bir nebî olarak seçildim ve bu ünvana başka hiç kimse hak kazanamadı."¹² "İddiam şu ki ben bir nebî ve resulüm."¹³ "Nebî ve resul olduğumu iddia ettiğim bütün yazılarımda bunu, yeni bir kitap getirmediğim ve tam bir nebî olmadığım

⁷ Minu Draşan, **Hakikat Işığı**, s.42 vd. dan naklen Fiğlalı, **Bâbîlik ve Bahâîlik**, s.33vd.

⁸ İskender Erol Evrensoğlu, **İktibas Dergisine Tekzib**, (Basım yeri ve tarihi belirsiz) s.11.

⁹ İskender Erol Evrensoğlu, **Kelime Kelime Kur'an-ı Kerîm, Lafzı ve Ruhı**, (Basım yeri ve tarihi belirsiz) s.11

¹⁰ Ethem Rûhî Fiğlalı, **Kâdîyânîlik (Ahmediyye Mezhebi)**, İzmir 1986, s.118-119.

¹¹ Gulam Ahmed, **Tezkiretü's-Şehadeteyn**, s.85'den naklen Fiğlalı, **Kâdîyânîlik**, s.148.

¹² Gulam Ahmed, **Hakikatü'l-Vahy**, s.391'den naklen Fiğlalı, **Kâdîyânîlik**, s.148.

¹³ **Bedir Gazetesi**, 5 Mart 1908 den naklen, Fiğlalı, **Kâdîyânîlik**, s.148.

anlamında yazdım. Bununla birlikte önderim Hz. Muhammed'in manevî nimetlerini aldığı, onun adıyla anıldığı ve Allah tarafından gelecek olayların bilgisiyile donatıldığı için, yeni bir şeriat getirmemekle birlikte, gerçekten bir resul ve nebi idim. Bu şekilde bir nebi olduğumu (yani şeriat getirmeyen bir nebi) hiç inkar etmedim ve bu anlamdadır ki Allah tarafından bir nebi ve resul olarak adlandırıldım. Bu anlamda nebi ve resul olarak adlandırılmayı şimdi de inkar etmiyorum.”¹⁴ Bu gibi muğlak ifadelerini taraftarları farklı şekilde yorumlamışlardır. Lahor Ahmedileri yukarıdaki ifadeleri Gulam'ın gerçek bir nebî olduğu şeklinde anlamazken, Kâdiyân Ahmedileri onun gerçekten nebî olduğunu kabul etmişlerdir.¹⁵ Onlara göre nübüvvet Hz. Peygamberin ümmeti arasında devam eder ve bu durum İslâm'ın ve İslâm peygamberinin şerefini artırır.¹⁶ Kâdiyân Ahmedileri, Gulam Ahmed'in nebiliğini ispatlayabilmek için “Hatm-i Nübüvvet” ile ilgili birtakım ayet ve hadisleri farklı yorumlamaya çalışmışlardır. Meselâ Kâdiyân Ahmedilerinin eski başkanı B. Mahmud Ahmed de Minu Draşan gibi Ahzab suresinin kırkıncı ayetindeki خاتم kelimesinin hâtim değil hâtem şeklinde okunması gerektiğini belirtir. Buna göre de ayetin anlamı “Muhammed bütün peygamberlerin mührüdür.” olmalıdır. Böylece bu ayet Muhammed (sav)'in fizikî açıdan oğlu olmadığını (daha doğrusu oğullarının buluşa erecek çağa kadar yaşamadığını) gösterir. Fakat o, Allah'ın elçisi olması hasebiyle manevî oğulların manevî babasıdır. Nebilerin mührü olduğu için de onların manevî babası sayılır. Bunun için bu ayet nebilerin gelmesinin sona erdiğini değil, onların İslam dairesinde devam ettiklerini gösterir.¹⁷

Günümüzde de benzer iddialara sahip kişiler ortaya çıkmaya devam etmektedir. O halde “Peygamberliğin son bulması ne anlama gelmektedir. Niçin peygamberlik bir noktada kesilmeliydi? Son peygamber niçin bir başkası değil de Hz. Muhammed (sav) olmuştur?” gibi soruların cevaplarını aramamız ve bunları sunmamız günümüz için de önem taşımaktadır kanaatindeyiz.

Hız Muhammed (sav)'in son peygamber oluşu, bazı ayet ve hadislerde sarih bir şekilde geçmektedir. Müslümanların kahir ekseriyeti bu nassların hatmü'n-nübüvveyi ifade ettiği hususunda ittifak halindedir. Elbette bunların bir anlam ifade etmesi öncelikle Hz. Muhammed (sav)'in peygamber kabul edilmesine bağlıdır. Kim Hz. Muhammed (sav)'in peygamber olduğunu kabul ederse onun son peygamber olduğunu, şeriatının ebedi olduğunu ve nesh edilmeyeceğini kabul etmelidir.¹⁸ Çünkü bütün bunları bize bir peygamber olan Hz. Muhammed (sav) haber vermiştir. Peygamberin yalan söylemesi ise tanımı gereği mümkün değildir. Bir yandan Hz. Muhammed (sav)'i hak peygamber kabul ettiğini belirtip diğer taraftan ondan sonra peygamber geleceği iddiasında olmak veya buna götüren fikirleri benimsemek birbiriyle çelişir. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'e inandığını söyleyip de Allah'ın varlığı ve birliğinde şüpheye düşmek gibi bir tutarsızlık

¹⁴ Fiğlalı, *Kâdiyânîlik*, s.149.

¹⁵ Fiğlalı, *Kâdiyânîlik*, s.153 vd.

¹⁶ Fiğlalı, *Kâdiyânîlik*, s.154.

¹⁷ Fiğlalı, *Kâdiyânîlik*, s.155.

¹⁸ Bağdâdi, *Usûlu'd-dîn*, İstanbul 1346/1928, s.162.

arzeder.¹⁹ Dolayısıyla müslümanlar için Hz. Muhammed (sav)'in son peygamber oluşu naslar açısından bakılınca inanılması gerekli bir esastır.

Peygamberlere inanmak temel inanç esaslarındandır. Bu bakımdan herhangi bir peygamberi inkar edenin mümin sayılamayacağı ortadır. Kur'an'ı Kerim'de "وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل أفان مات أو قتل انقلبتم على أعقابكم ومن ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئا وسيجزي الله الشاكرين" *"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de pek çok peygamber gelip geçmiştir..."*²⁰ vb ayetlerde²¹ Hz. Muhammed (sav)'den önce pek çok peygamber gelip geçtiği belirtildiği halde ondan sonra yeni bir peygamber geleceğinden hiç bahsedilmemekte üstelik aksi yönde hüküm vermemizi gerektirecek naslar bulunmaktadır.²² Şâyet kendisinden sonra bir peygamber gelecek olsaydı, Hz. Peygamberin imanla ilgili böyle önemli ve hayatî bir meselede müslümanları haberdâr etmemesi düşünülebilir mi? Böyle bir peygamber gelecek olsaydı Peygamber efendimiz ümmetine yeni gelecek peygambere uymaları, ona iman etmeleri gerektiğini ifade etmez miydi? Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili açık bir hüküm veya haberin olması gerekmez miydi? Bırakalım açık bir hüküm bulunmasını buna dair bir emare dahi olsaydı, müslümanların Hz. Muhammed (sav)'in hâtemu'l-enbiya olduğuna dair icma etmeleri mümkün olur muydu?

Diğer ilahi dinlerin kutsal metinlerinde peygamberlerin gelmesi, görevleri ve niteliklerine dair muhtelif konular yanında peygamberliğin son bulmasına dair ifadeler de yer almıştır. Kur'an-ı Kerim'de "*Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyanlar, işte o peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder..."*²³ "*Hatırla ki Meryem oğlu İsa, 'Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim' demişti..."*²⁴ "*Muhammed Allah'ın elçisidir... Bu onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir..."*²⁵ meallerindeki ayetlerde Hz. Muhammed (sav)'in Yahudi ve Hıristiyanların kutsal kitaplarında geçtiği belirtilir. Hatta "*Kendilerine kitap verdiklerimiz O'nu (o kitaptaki peygamberi) öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup bile bile gerçeği gizlerler.*"²⁶ mealindeki ayet-i kerîmede işaret edildiği üzere Ehl-i Kitap Hz. Muhammed'in (sav) özelliklerini yakinen bilmekteydiler. Hadislerde de Hz. Muhammed'in (sav) vasıflarının Tevrat'ta geçtiğine dikkat çekilmiştir.²⁷ Müslümanlar da bu ayet ve

¹⁹ Murtaza Mutahhari, *Hâtemiyet Peygamberliğin Sona Erişi*, (Çev. Şamil Öcal), Ankara 1989, s.8.

²⁰ Âl-i İmran, 3/144.

²¹ Bakara, 2/151; En'âm, 6/42; A'râf, 7/59; Yusuf, 12/109; Hicr, 15/10.

²² Efsalurrahman, *Sîret Ansiklopedisi*, I-IV, (Çev. Kenan Dönmez), İstanbul 1996, VI, 264-346 arasında bu konuyla ilgili gördüğü yüz kadar ayet zikreder. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in kendisinin son peygamber olduğunu açıkça ifade ettiği çok sayıda hadis de vardır. Meselâ bkz Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Menâkıb, 18; Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Fedâil, 22; Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, (Tah. Ahmed Muhammed Şakir), Kahire 1937, Siyer, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-IV, Beyrut 1969, V, 278; III, 248; IV, 127-128.

²³ A'râf, 7/157.

²⁴ Sâff, 61/6.

²⁵ Fetih, 48/29.

²⁶ Bakara, 2/146.

²⁷ Meselâ Abdullah b. Amr'dan gelen rivayette şöyle denilmektedir: "Allah'a yemin ederim ki Hz. Muhammed (sav) Kur'an-ı Kerim'deki vasıflarıyla Tevrat'ta da zikredilmiş: 'Ey Peygamberim! Şüphesiz biz seni hakka şahid, müjdecî, uyarıcı olarak gönderdik. Sen şüphesiz benim kulum ve peygamberimsin. Ben sana

hadislerin ışığında Tevrat ve İncil'i incelemişler, Hz. Muhammed (sav) ile ilgili olduğunu düşündükleri yerleri tespit etmişlerdir.²⁸ Tevrat'ta geçen bu gibi ifadeler yahudiler tarafından bekledikleri "mesih"le ilgili bulunmuştur. Hristiyanlar ise bunların Hz. İsa'ya işaret ettiği görüşündedir. İncil'de geçen kısımların da Hz. Muhammed (sav)'le değil Kutsal Ruh'la ilgili olduğu görüşündedirler.²⁹ Bununla birlikte incillerde geçen bazı ifadelerin, Hz. İsa'dan sonra gelecek bir peygambere işaret ettiği kuvvetle muhtemeldir. Meselâ Yuhanna incilinde geçen "Faraklit" kelimesi bunlardan biridir.³⁰ Müslümanlar incillerdeki ifadelere dayanarak bu kelimenin Kutsal Ruh olarak anlaşılamayacağını kelimenin Süryanice aslının Hz. Muhammed (sav)'i akla getirdiğini ortaya koymaya çalışmışlardır.³¹ Diğer taraftan Muhammed Hamidullah, Vıdyarthı gibi alimler bazı doğu dinlerinin kutsal metinlerinde de gelmesi beklenen bir kurtarıcı ya da peygamberden bahsedildiğini belirtirler.³² Görülüyor ki gerek Eski ve Yeni Ahit'te gerekse Doğu Kutsal Metinlerinde gelecekte beklenen bir peygamber, mesih veya kurtarıcıya dair ifadeler yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de ise yeni bir peygamber geleceğine dair bir ifade yer almadığı gibi Hz. Muhammed'in (sav) son peygamber olduğuna dair sarih ifadeler vardır.³³

Bir müslümanın, bu açık nasslardan sonra acaba Hz. Muhammed (sav)'den sonra bir peygamber gelecek mi diye şüpheye düşmesi söz konusu olmaz. Fakat imanını sağlam esaslara dayandırması için bunun sebepleri ve gerekçeleri üzerinde durulmalıdır.

Yukarıda Bahâîlerin, Kâdîyânîlerin ve benzerlerinin peygamberlerin gelişinin kesilmediğini belirtmek için Ahzab suresinin kırkinci ayetindeki hâtem

mütevekkil adımı verdim.' buyrulmuştur." Bkz. Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Büyü', 50; Tefsîr, 48/3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 174.

²⁸ Eski ve Yeni Ahid'de müslümanlar tarafından Hz. Muhammed'le ilgili görülen bazı yerler şunlardır: Tekvin, 17/20; 49/10; Tesniye, 18/17; 32/21; 33/2; Mezmur, 45/149; İşıya, 21/6-9; 42/9-17; 60/1-7; 65/1-6; Daniel, 2/31-45; Matta, 3/2; 4/17; 6/10; 10/7; 13/31-32; 20/1-6; 21/33-44; Luka, 9/2; 10/9; Yuhanna, 14/15-16, 15/26; 16/7-8, 13-14. Bu örnekler için bakınız: Rahmetullah el-Hindî, *İzhâru'l-Hak I-II*, (Çev. Ömer Fehmi Efendi-Nüzhet Efendi), İstanbul 1972, I, 654-684; Mehmet Aydın, "Beşâiru'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, İstanbul 1971, I, 500-507, 531-532; II, 1140-1141; IV, 2298-2299.

²⁹ Mehmet Aydın, "Beşâiru'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

³⁰ Yuhanna, 14/16-26; 15/26; 16/7.

³¹ Rahmetullah el-Hindî, *İzhâru'l-Hak*, s. 676-682; Mehmet Aydın, "Faraklit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 4931-4935 vd.

³² Meselâ Muhammed Hamidullah, Zerdüştlerin kutsal kitabı Zend Avesta'da *Saosyant* adında "ziyâdesiyle övülmüş" ve "âlemlere rahmet" olan bir put düşmanın geleceğinden bahsedildiğini aktarır. Bkz. Zend Avesta, Yach, 13, XXVIII'dan naklen Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası*, (Çev. Said Mutlu), İstanbul 1965, s. 17. Yine Hamidullah'ın belirttiğine göre Brahmanist Hindular'ın Purana ve Vedalarında çölden "medhu senâya layık" adında bir hikmet sahibinin çıkacağından, burağının göğe ereceğinden (Mirac), develerle gezeceğinden, büyük zaferlerinin birini üç yüz (Bedir) diğerini ise on bin mücahitle (Mekke'nin Fethi) kazanacağından, Kalnki Purana'da ise babasının isminin "Allah'ın kulu" (Abdullah), annesinininkinin "itimada layık" (Âmine) olduğundan, kum ülkesinde doğacağından ve doğduğu şehrin kuzeyine hicret edeceğinden bahsedilmektedir. Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 17. Benzeri hususlar için bkz. A.H. Vıdyarthı-U. Ali, *Doğu Kutsal Metinlerinde Hz. Muhammed*, (Çev. Kemal Karataş), İstanbul 1994.

³³ Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 17; Abdulaziz Çavuş, *Anglikan Kilisesi'ne Cevap*, (Çev. Mehmet Akif Ersoy-Sadeleşiren: Süleyman Ateş), Ankara 1987, s. 70; Metin Yurdagür, "İslam Düşünce Tarihinde Hatmi Nübüvvet Meselesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 13-15, İstanbul 1997, s. 303-312.

veya hâtim kelimesini kendi görüşleri doğrultusunda tevil etmeye çalıştıklarından bahsedilmişti. خاتم kelimesi Arapça'da mücevher, mühür, üzerine isim kazanmış mühür, yüzük,³⁴ her şeyin sonu,³⁵ bir şeyi bitiren ya da kapatan kişi³⁶ gibi anlamlara sahiptir. Bir toplulukla birlikte kullanıldığında mutlaka son manasına gelmektedir.³⁷

خاتم kelimesi kıraat imamlarından İmam Âsım ve Hasan tarafından fethalı olarak hâtem şeklinde diğer imamlar tarafından ise kesreli olarak hâtim şeklinde okunmuştur.³⁸ Elmalılı bu kelimenin her iki şekilde de okunuşunun neticede "son" anlamını değiştirmedikini şöyle ortaya koyar: Hâtim h-t-m kökünden ism-i fâildir; bitiren, sona erdiren yahut mühürleyen manalarına gelir. Hâtem ise ism-i âlettir ve mühür demektir. Mühür de bir şeyin tevsik ve tasdiki için sona basıldığından hem son hem de tasdik manasını içerir. Bu durumda her iki okunuş da Hz. Muhammed (sav)'in iki özelliğini ayrı ayrı akla getirir. O hem bütün peygamberlerin gelişini sona erdiren "âhiru'l-enbiyâ"dır hem de bütün peygamberleri tasdik ve tevsik eden ilâhî bir mühürdür.³⁹ Bütün bunları zikrettikten sonra Ahzab suresinin kırkıncı ayetinin nübüvvetin ve risaletin kesildiğini açık bir şekilde ifade ettiğini söyleyebiliriz. "Resul nebîden daha genel anlama sahiptir bu yüzden Hz. Muhammed'(sav)den sonra nebi gelmeyecektir, fakat resuller gelebilir" diye iddia edenlerin, resul kelimesinin lügat manasını alıp kullandıkları görülmektedir. Buna göre nebi yalnız insanlardan olabilir, fakat resul peygamber olmayan insanlardan hatta insan olmayan mahlukattan da olabilir. Bunlar

"وقال الملك انتونى به فلما جاءه الرسول قال ارجع الى ربك فسنله ما بال النسوة التى تقطن ايديهن"

gibi ayetleri delil olarak göstermektedirler.⁴² Bu görüş sadece lügat manası açısından yani elçi anlamında doğru kabul edilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki Kur'an'da bazı kelimeler istilâhî manasının yanı sıra günlük dildeki anlamıyla da kullanılmıştır. Resul kelimesi de bunlardan biridir. Bu bakımdan kelimenin lügat manasını alıp istilâhî anlamda karşılaştırma yapmak çok yanlış değerlendirmelere yol açabilir. Bunun için, Türkçe'de peygamber denilen kişiyi ifade etmede kullanılan resul ile aynı anlamda kullanılan nebiyi mukayese etmelidir. Hz. Muhammed'(sav)den sonra nübüvvet kesildi fakat yeni resul gelebilir diyenlerin bu

³⁴ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1956, XII, 163-164; *Firûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhît*, I-XV, Beyrut ts, IV, 103-104.

³⁵ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, I-VIII, (Tah. Mehdi el-Mahzumî- İbrahim es-Sâ'), Beyrut 1988, IV, 242; İbn Manzur, *el-Lisân*, XII, 164; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-X, Kuveyt 1965, VIII, 267; *el-Cevherî, es-Sihah*, I-VI, (Tah. Ahmed el-Attar), Beyrut 1399/1979; V, 1908.

³⁶ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VIII, 267; *Firûzâbâdî, el-Kâmûs*, IV, 104.

³⁷ İbn Manzur, *el-Lisan*, XII, 163-164; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VIII, 267; *Firûzâbâdî, el-Kâmûs*, IV, 104; *el-Cevherî, es-Sihah*, V, 1908.

³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân*, I-XXX, Mısır 1954, XII, 16.

³⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 3906. Metin Yurdagür'ün belirttiğine göre Eski Mezopotamya'da bir mülkün sahibini belirtmek için tablet veya eşyalara basılan mühür ve bu mühürleme işi zamanla "ahid, tamamlamak, işaret etmek ve seçilmiş olmak" gibi anlamlarda kullanılmaya başlamıştır. Zikredilen anlamlarıyla ilgili kullanımları Eski Ahid'de vardır. Maniçizm ve Hristiyanlıkla beraber "mühürlemek" fiilinin "ilâhî mesajın son temsilcisi" olma anlamı belirginleşmiştir. Yurdagür, "İslam Düşünce Tarihinde Hatmi Nübüvvet Meselesi", *MÜİFD*, sayı 13-15, İstanbul 1997, s.303-304.

⁴⁰ Yusuf, 12/50

⁴¹ Hac, 22/75

⁴² Evrenesoğlu, *İktibas Dergisine Tekzib*, s.11.

sözleriyle bir meleği ya da sıradan bir elçiyi kastetmedikleri de kendi sözlerinden anlaşılmaktadır.

Peygamberliğin sona ermesi acaba Bâtinîlerin onlardan önce Bâtinîlerin vs. iddia ettiği gibi ilahî rahmetin kesilmesi anlamına mı gelmektedir? Yoksa bilakis ilahî rahmetin gerçek bir tezahürü müdür? Bu ve benzeri sorulara cevap verebilmek için peygamberler tarihini gözden geçirerek yeni bir peygamberin hangi sebeplerle gönderilmiş olduğunu anlamaya çalışmak gerekecektir.

Peygamber göndermek tamamen fâil-i muhtar olan Allah'ın tasarrufundadır. Allah dilediği zaman dilediği kimseyi peygamber olarak göndermiştir. Mamafih peygamberlerin gönderilmesi sebepsiz ve hikmetsiz değildir. Nitekim geçmişte peygamberlerin ihtiyaca binaen belli durumlarda gönderildikleri görülmektedir.

Başka kavimlere gelen peygamberin tebliği, çeşitli imkansızlıklar sebebiyle, kendilerine ulaşmayan kavimlere yeni bir peygamber gelmiştir. Başka bir deyişle önceki peygamberin getirdikleri yalnız bir millete münhasır kalmış ve diğerleri bundan faydalanamamışsa bunlara peygamber gönderilmiştir. Yine daha önce gelen peygamberin bildirdiği esasların unutulduğu, tahrif edildiği ve artık günün şartlarına ayak uyduramaz hale geldiği zamanlarda veya "*Rahmetimizin bir sonucu olarak ona kardeşi Harun'u bir peygamber olarak gönderdik.*"⁴³ mealindeki ayette işaret edildiği üzere mevcut peygamber bir yardımcı istediğinde de yeni bir peygamber gönderilmiştir.

Bu sayılanlar açısından Hz. Peygamberin peygamberliğini değerlendirdiğimizde bu üç durumun da ondan sonra söz konusu olmadığı görülecektir. Şöyleki, Hz. Muhammed (sav) ve O'na indirilmiş olan Kuran yalnız onun devrinde ve memleketinde yaşayanlara değil, bütün insanlığa hatta âlemlere hitap etmiştir ve etmektedir. Kalam âlimleri Hz. Peygamberin tüm insanlığa değil yalnızca Araplara gönderildiğini iddia eden İseviyye fırkası gibi fırkalara karşı şu hususları hatırlatırlar: Bu iddia onların peygamberlerin Allah tarafından gönderildiğini kabul etmeleriyle bağdaşmaz. Çünkü böyle bir kişi yalan söylemez. Hz. Muhammed (sav) de kendisinin Allah tarafından insanlığın tamamına gönderildiğini ifade etmiş ve devrindeki çeşitli devletlerin idarecilerine elçiler yollamıştır. Bu durum ise tevâtürün bilinmektedir. İşte bunlar onun yalnız Arapların değil bütün insanların peygamberi olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle Hz. Muhammed'i (sav) peygamber tanımak onun âlemlere rahmet olarak gönderildiğini kabul etmeyi gerektirir. Nitekim "*De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın gönderdiği elçiyim...*",⁴⁴ "*...Seni insanlara elçi gönderdik; buna şahid olarak Allah yeter.*"⁴⁵ "*Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkân'ı indiren Allah yüceler yücesidir.*"⁴⁶ meallerindeki ayetler bu durumu ifade etmektedir.

İkinci şıkka gelince: Diğer peygamberlerle Hz. Muhammed (sav) arasındaki en önemli fark O'nun tebliğ ettiği ezeli ve ebedî esasların kaybolmamış olmasıdır. Zira kendisine indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm "*Kur'ân'ı biz indirdik; onu*

⁴³ Meryem, 19/53

⁴⁴ A' râf, 7/158.

⁴⁵ Nisâ, 4/79.

⁴⁶ Furkân, 25/1.

biz koruyacağız”⁴⁷ ayetinde vaad edildiği üzere bugün eksiksiz olarak elimizdedir. Kendisinden önceki peygamberlerin getirmiş olduğu esaslar veya kitaplar yaşadıkları çağdaki bazı imkansızlıklar sebebiyle, tam olarak korunamamış, yer yer tahrif edilmiştir.⁴⁸ Kur’an-ı Kerîm’in yirmi üç sene gibi bir zaman zarfında tedricen indirilmesi, yeni vahy edilen ayetlerin vakit geçirilmeden yazıya dökülmesi, Kur’an-ı Kerîm’in ilk muhatabı olan ashab-ı kirâmın hafızaları ve ezberleme yetenekleri çok güçlü bir toplum olması, inen ayetlerin okunmasının ve ezberlenmesinin teşvik edilmesi hatta bunun bir ibadet olarak telakki edilmesi gibi faktörler Kur’an’ın metninin korunmasında etkili olmuştur.⁴⁹ Diğer taraftan Kur’an-ı Kerîm’in manasının açık ve anlaşılır olmasının ve ihtiva ettiği hükümlerin uygulanmasının da onun günümüze kadar değişmeden gelmesinde etkili olduğu söylenebilir.⁵⁰ Arapça dilbilgisi yanında Meanî, Beyân, Bedî’ ve Tefsir gibi ilimler de Kur’an-ı Kerîm’in daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Böylece Kur’an-ı Kerîm’i anlamak meselâ Katolik mezhebinde olduğu gibi bir sınıfın tekelinde kalmamıştır.

Elmalılı Hamdi Yazır’ın ifade ettiği üzere bir peygamberin hayatta olması esasen onun bedenlen insanlar arasında olması demek değil, tebliğinin baki kalması demektir.⁵¹ Maturîdî’nin de belirttiği üzere, Allah Hz. Muhammed (sav) ile peygamberliğin son bulmasına hükmetmiş, ümmetine bir nimet olarak kendisiyle değişen şartlara ayak uydurabilecekleri, tahrif edilmekten korunmuş bir kitap vermiştir. Bu sayede Hz. Muhammed (sav)’in şeriatı ilelebde baki kalabilecektir.⁵²

Hz. Muhammed (sav)’den sonra yeni bir peygambere ihtiyaç duyulmaması, insanlığın ve bunun paralelinde şeriatların tekâmülüyle de yakından ilgilidir. İbn Rüşd, peygamber olan kişinin doğruluğunun esasen ona gelen vahyin şeriatın muhtevasıyla yani getirmiş olduğu amelî, ahlâkî prensiplerin mükemmeliğiyle ispatlanacağını belirtir.⁵³ Çeşitli toplumlara gönderilmiş olan dinî hükümler de insanoğlunun akıl ve idrak gücünün, bilgi birikiminin vs. artmasıyla daha gelişmiş olarak gönderilmiştir. Bir insanın bebeklikten çocukluğa, oradan ergenliğe ve olgunluğa geçişi gibi insanlık da gelişmiştir. Son ve en mükemmel din olan İslâmiyet’i anlayacak ve koruyacak seviyeye gelince de Hz. Muhammed (sav) son peygamber olarak gönderilmiştir.⁵⁴ Aynı hususa Filibeli Ahmed Hilmi de şu sözleriyle değinmektedir: “*Şeriatların ve akidelerin, ortaya konuldukları zaman ve çevrenin kabul ve kabiliyet derecesiyle uygunluğu hikmetin gereğidir. İslâmiyet’in*

⁴⁷ Hicr, 15/19.

⁴⁸ Tahrif hakkında bkz. Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü’l-Hak*, s.72, 74-102, 204-246, 347, 544-554; Mehmet Aydın, *Hıristiyanlığa Karşı Yazılan Reddiyeler ve Konuları*, Konya 1989, s.172 vd.

⁴⁹ “XVIII. asrın sonlarında Münih Üniversitesi bünyesinde kurulan “Kur’ân Araştırmaları Enstitüsü” altmış sene boyunca, kırk iki bin Kur’ân nüshasını incelemiş ve aralarında bir fark bulamamıştır.” Muhammed Hamidullah, *Kur’ân-ı Kerîm Tarihi Ders Notları*, s.9-11 den naklen Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği*, İstanbul 1996, s.170. Bu durum Kur’ân’ın günümüze kadar değişmeden geldiğini gösteren örneklerden sadece biridir.

⁵⁰ Murtaza Mutahharî, *Hâtemiyyet*, s.14.

⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, II, 1193.

⁵² Maturîdî, *Kitâbu’t-Tevhîd*, (Tah. Fethullah Huleyf), İstanbul 1979, s.198.

⁵³ İbn Rüşd, *Menâhicü’l-Edille fi Akâidi’l-Mille*, (Tah. Mahmud Kâzım), Mısır1964, s.208vd.

⁵⁴ Şehristânî, *Nihâyetü’l-İkdâm fi İlmi’l-Kelâm*, (Tah. Alfred Guillaume), London 1934, s.503; Muhammed Abduh, *Tevhîd Risâlesi*, (Çev.Sabri Hizmetli), Ankara 1986, s.157, 201vd.

inanç esasları ve dinî hükümleri de ilelebed eskimeyecek prensipleri ihtiva etmektedir. İşte bundan dolayı yeni bir peygambere ihtiyaç kalmamıştır. Farz-ı muhal yeni bir peygamber gelse dahi insanlar ona fazla iltifat etmeyeceklerdir. Zira son peygamberin getirdiklerinden daha mükemmel prensipler getirmeye imkan bulamayacaktır."⁵⁵ Nitekim bu durum aynen Filibeli'nin tasvir ettiği gibi olmuştur. Tarih boyunca İslâmiyet'in hükümlerinin artık eskidiği, yetersiz kaldığı değişmesi gerektiği iddialarında bulunan bazı sapık fırkaların ortaya koyduklarına bakınca insanlığın mutluluğunu, huzurunu sağlamaktan çok uzak, sadece önceki dinlerin taklidinden ve tahrifinden ibaret bazı sözde dinî prensipler getirmekten başka bir şey başaramadıkları görülmektedir.

Bütün bu hususları göz önüne alınca Hz. Muhammed (sav) ile peygamberliğin sona ermesinin, Bahâîler'in vb lerinin iddia ettiği gibi ilahî rahmetin kesilmesi değil, aksine insanlığa kendi ayakları üzerinde durması için verilmiş ilahi bir fırsat olduğu daha iyi anlaşılabilir. Çünkü insanlık, yeni bir peygamberin geleceği beklentisi içinde olursa kendi başına hareket etmeyi öğrenemeyecektir.⁵⁶ Hz. Peygamberin gelmesi ile ilâhî emir ve yasaklar en mükemmel haliyle bildirilmiştir. Binaenaleyh insanlar, İkbâl'in dediği gibi, karşılaştıkları yeni problemlerin çözümünü en son ve mükemmel dinin içinde, geçmişin tecrübelerinin ışığında, akıllarını kullanarak bulmalıdır.⁵⁷ İnsanlık Fazlurrahman'ın belirttiği üzere ahlaken olgunlaşabilmek için ilâhî kitaplardan ve özellikle Kur'ân-ı Kerîm'den sürekli olarak hidayeti aramalıdır. Bu ilâhî hidayetin anlaşılması ise artık "seçilmiş" kişilere bağlı değildir. Kur'an'ın son vahiy Hz. Muhammed (sav)'in son peygamber olması müslümanlar için bir imtiyaz değildir. Onlara ciddi sorumluluklar yüklemektedir.⁵⁸

⁵⁵ Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *Üss-i İslâm*, (Sadeleştiren: A. Bülent Baloğlu-Halife Keskin), Ankara 1997, s. 38.

⁵⁶ Hayrettin Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, Ankara 1975, s. 37 vd; Avni İlhan, "İslâm'da Kurtarıcı İnanç", *Türk Yurdu*, XV, Sayı:116-117, s. 180-182

⁵⁷ Muhammed İkbâl, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*, New Delhi 1984, s. 124 vd.

⁵⁸ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (Çev. Alpaslan Açıkgeçen), Ankara 1993, s.169-170; ayrıca bkz. Metin Yurdagür, *İslâm Düşüncesinde Fetret Kavramı*, İstanbul 1996, s.31-32.